

Özcan), Ankara 2000, s. 1-24; Nâimâ, *Târîh* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, III, 956, 1453; IV, 1684, 1690, 1859; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 254-397; D. Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* (trc. Özdemir Çobanoğlu), Ankara 1980, III, 165-207; Silâhdar, *Târîh*, II, 295-576; Râşid, *Târîh*, II, 2-159; *İsâzâde Târîhi* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 1996, s. 206-225; Ayvansarayî, *Ve Feyât-ı Selâtin*, s. 5-6; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 209; Hammer, *HEO*, XII, 242-318; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, IV, 193 vd.; Ahmed Refik, *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, İstanbul 1988, s. 2, 3-6, 7, 34; a.m.f., "Sultan Süleymân-ı Sâni ve Tabâyii", *İkdâm*, sy. 8521, 8522, İstanbul 27-28 Teşrinisâni 1920; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1980, s. 70-71; Hikmet Bayur, "Osmanlı Padişahı II. Süleyman'ın Gurkanlı Padişahı I. Âlemgir (Evrengzîb)'e Mektubu", *TTK Belleteri*, XIV/54 (1950), s. 269-285; Ahmet Rifat Güzey, "II. Süleyman'ın Fermanları Işığında XVII. Yüzyıl Sonlarındaki Osmanlı İmparatorluğu (Askeri ve İdari Çözümü)", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, VIII/1, Kasım 2000, s. 123-140; Bekir Kütükoğlu, "Süleyman II", *İA*, XI, 155-170; R. Murphey, "Süleyman II", *EP* (Fr.), IX, 877-878; Abdülkadir Özcan, "Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa", *DİA*, XXVI, 264-265.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

SÜLEYMAN b. ABDÜLMELİK

(سليمان بن عبد الملك)

Ebû Eyyûb Süleymân b. Abdîlmelik
b. Mervân b. el-Hakem el-Ümevî
(ö. 99/717)

Emevî halifesi
(715-717).

55-60 (675-680) yılları arasında Medine'de doğdu. Babası Abdülmelik b. Mervân, annesi Gatafân kabilesinden Vellâde bint Abbas b. Caz'dır. Çocukluğunun ilk yıllarını bâdiyede dayılarının yanında geçirdi (Belâzürî, *Ensâb*, VIII, 99). Daha sonra Dimaşk'ta kardeşleri Velîd ve Mesleme ile birlikte özel hocaların gözetiminde yetişti. Oğullarının eğitim durumunu bizzat takip ederek bazan onları imtihan eden Abdülmelik hocalardan onlara Kur'an okumayı, bir idareci için önemli olan güzel konuşmayı ve şiiri öğretmelerini, ayrıca güzel ahlâk konusunda bilgilendirmelerini istedi.

81 (701) yılında hac emirliği görevini yürüten Süleyman 85'te (704) babası Abdülmelik tarafından ağabeyi Velîd'in ardından ikinci veliaht tayin edildi. Velîd'in halifeliğinde Cündifilistin valisi oldu. Bu sırada Kudüs'e yaklaşık 45 km. uzaklıkta Remle şehri kurdurdu ve orayı yönetim merkezi yaptı. Haccâc b. Yûsuf es-Sekâfi tarafından Horasan valiliğinden azledildikten

sonra tutuklanan Yezîd b. Mühelleb 90 (709) yılında hapisten kaçıp Remle'ye geldi ve Süleyman'a sığındı. Haccâc'ın göstereceği şiddetli tepkiye rağmen Yezîd'in teklifini kabul eden Süleyman halifeye mektup yazarak Yezîd'in affedilmesini istedi. Velîd, Yezîd'in kendisine gönderilmesinde ısrar edince onun affedilmesini sağlayabilmek için oğlunu da birlikte gönderdi, ayrıca Yezîd'in hazineye ödemesi gereken parayı ödemeyi üzerine aldı. Neticede Süleyman'ın mektubu ve yeğenin ısrarları ile Velîd, Yezîd b. Mühelleb'i affetti. Serbest bırakılınca Remle'ye dönen Yezîd, Süleyman'ı Haccâc'a karşı tahrik etmeye devam etti.

I. Velîd, halifeliğinin son yıllarında oğlu Abdülazîz'i veliaht yapmak için Süleyman'dan veliahtlık hakkından feragat etmesini istedi. Süleyman buna yanaşmayınca vali ve kumandanlarının yardımına başvurdu. Bu konuda Haccâc ve Horasan Valisi Kuteybe b. Müslim onun yanında yer alırken Ömer b. Abdülazîz, Süleyman'ı destekledi ve bu teklife karşı kesin bir tavır aldı. Neticede durum iki kardeş arasında derin bir husumete yol açtı. Hatta Velîd'in, yanına çağırıldığı Süleyman emrine uymayınca onu yola getirmek amacıyla sefer hazırlığına başladığı, ancak bu sırada hastalanıp vefat ettiği bildirilmektedir (Taberî, VI, 499). Bu teşebbüs, Süleyman'ın Haccâc'a ve onun adamı Kuteybe'ye duyduğu öfkeyi körükledi, halifelik kendisine geçtiğinde bunun hesabını sormaya karar verdi. Karşı taraf da bunu biliyordu. Nitekim Haccâc'ın onun intikamının korkusuyla Velîd'den önce ölüp Süleyman'ın halifeliği dönemine kalmamak için dua ettiği söylenir.

I. Velîd vefat edince o sırada Remle'de bulunan Süleyman, Kudüs'te halife olarak biatları kabul etti (Cemâziyelâhir 96 / Şubat-Mart 715). Yezîd b. Mühelleb'i yanına alıp Dimaşk'a gitti. Süleyman'ın ilk icraatları Haccâc tarafından hapse atılmış olan binlerce mahkûm için umumi af ilânı, sürgünlerin yerlerine dönmesine izin verme, esirleri serbest bırakma ve geciktirilen namazların vaktinde kılınmasını sağlama oldu. Süleyman'a bu uygulamaları dolayısıyla "miftâhu'l-hayr" denildiği zikredilir. Ancak kendisine bu unvanın verilmesi Ömer b. Abdülazîz gibi dindar bir şahsı veliaht tayin etmesine de bağlanır. Süleyman, bu uygulamalarının ardından çoğu Haccâc'ın ekibinden olan vali ve kumandanları görevlerinden alarak yerlerine yeni valiler tayin etti. Ayrıca görevden alınanlardan kendisinin tahta vâris olmasını engelleme hususundaki teşebbüsünde ağabeyi Velîd'i

destekleyenleri cezalandırmaya başladı. Onların devlete yapmış oldukları hizmeti dikkate almayan Süleyman cezalandırma işini yerlerine tayin ettiği valiler vasıtasıyla yürüttü. Irak valiliğine Haccâc'ın can düşmanı Yezîd b. Mühelleb'i getirerek Haccâc'a olan öfkesini onun yakınlarını Yezîd'in eliyle cezalandırmak suretiyle gidermeye çalıştı. Sıranın kendisine geleceğini bilen Kuteybe b. Müslim halifeye mektup yazarak görevde bırakıldığı takdirde hizmetine devam edeceğini bildirdi. Bu arada başına gelecekleri önlemek için mektuplarının cevabını beklemeden bir isyan başlattı. Fakat Arap kabilelerinden beklediği desteği bulamadı ve kızdırdığı Temimliler'in öncülük ettiği birlikler tarafından ortadan kaldırıldı (Zilhicce 96 / Ağustos 715). Öte yandan Haccâc'ın akrabası olmanın dışında bir suçundan bahsedilmeyen Sind fâtihi Muhammed b. Kâsım es-Sekâfi, yerine tayin edilen Yezîd b. Ebû Kebşe es-Seksekî tarafından zincire vurulup Irak'a gönderildi, Vâsî'ta zindana atılarak işkenecilerce öldürüldü. Süleyman, Velîd'in son günlerinde Endülüs'ten Dimaşk'a çağırılan Müsâ b. Nusayr'a haber göndererek ondan yürüyüşünü yavaşlatıp Dimaşk'a halifenin ölümünden sonra girmesini ve getirmekte olduğu ganimet ve esirleri kendisine takdim etmesini istemişti. Ancak Müsâ onun emrine uymayıp Velîd ölmeden Dimaşk'a ulaştı. Süleyman'ın bu yüzden Müsâ'ya yaptıkları kaynaklarda farklı şekillerde anlatılmaktadır. Müsâ'yı görevlerinden azledip tutuklattığı, ayrıca büyük miktarda para ödemekle yükümlü tuttuğu, Ömer b. Abdülazîz'in araya girmesi ve Yezîd b. Mühelleb'in ödeyeceği paraya kefil olmasıyla onu affederek daha sonra İstanbul seferi hususunda onunla istişare ettiği ve 98 (716-17) yılında beraberinde haccâ götürdüğü zikredilir.

Fetihlere büyük önem veren Süleyman döneminin en önemli askerî olaylarının başında kardeşi Mesleme b. Abdülmelik tarafından gerçekleştirilen İstanbul kuşatması gelir. Aynı maksatla başlattığı askerî hazırlıkları son safhaya getiren kardeşi Velîd'e nasip olmayan fâtilik şerefini kazanmak için Süleyman sefer hazırlıklarını hızlandırdı. Hazırlıklar tamamlandıkça Bizans sınırına yakınlığı dolayısıyla askerî üs haline getirdiği Halep civarındaki Dâbık'a geldi. Ardından yaklaşık 100.000 kişilik ordunun başına Bizans cephesinin ünlü kumandanlarından olan kardeşi Mesleme'yi getirdi ve 97 yılı başlarında (Eylül 715) onu Dâbık'tan yola çıkardı. İstanbul'u fet-

hetme kararlılığını göstermek için İslâm ordusu İstanbul'a girinceye kadar Dâbık'tan ayrılmayacağına yemin etti. Ayrıca Mesleme'ye fethi gerçekleştirmeden veya kendisinden yeni bir emir almadan geri dönmemesini tembih etti. Ancak Süleyman, başarısızlıkla sonuçlanan ve yerine geçen Ömer b. Abdülazîz tarafından kaldırılan İstanbul kuşatmasının devam ettiği günlerde Dâbık'ta vefat etti.

Öte yandan Irak valiliğine tayin edilen Yezîd b. Mühelleb, vergi toplamaya yüzünden halkın kızgınlığını üzerine çekmek için malî işlerle bir başkasının görevlendirilmesini istemişti. Halife tarafından bu işlerle görevlendirilen Sâlih b. Abdurrahman el-Kâtib, kendisinin yaptığı müsrifçe harcamaların hazine hesabından ödenmesine karşı çıkınca önceden valilik yaptığı Horasan'a gitmek için Horasan'ın da kendi idaresine verilmesini istedi. Maksudına ulaştıktan sonra Irak şehirlerine valilik için vekiller tayin edip Horasan'a gitti ve orada seferler düzenleyerek Cürcân ve Taberistan'ın fethini gerçekleştirdi (98/716-17).

Oğlu Eyyüb'u veliaht tayin eden Süleyman, Eyyüb kendisinden önce ölünce İstanbul'a gönderdiği ordunun kumandanı olan ikinci oğlu Dâvûd'u veliaht tayin etmeyi düşündüğü günlerde ağır bir hastalığa yakalandı. Bu sırada meseleyi danışmanı Recâ b. Hayve'ye açtı. Sonunda onun tavsiyesine uyarak oğulları ve kardeşleri bulunduğu halde halifeliği sırasında her konuda görüşüne başvurduğu en yakın danışmanı, amcazadesi ve aynı zamanda eniştesi olan Ömer b. Abdülazîz'i veliaht tayin etmeye karar verdi. Ondan sonra da kardeşi Yezîd'i ikinci veliaht olarak gösterdi. Bu konudaki vasiyetini yazdırıp ölümünün ardından Dâbık Mescidi'nde toplanacak hânedan mensuplarından vasiyetnâmede zikredilen şahsa biat sözü aldıktan sonra açıklaması şartıyla Recâ'ya teslim etti. Kısa süre sonra da vefat etti (10 veya 12 Safer 99 / 22 veya 24 Eylül 717). Öldüğü sırada otuz dokuz-kırk beş yaşları arasında olduğu rivayet edilmektedir. Halifeliği yaklaşık iki yıl sekiz ay sürmüştür.

Süleyman b. Abdülmelik, devlete büyük hizmeti geçen valileri ve kumandanları şahsî sebepler yüzünden cezalandırması ve bunu valilerinin eliyle yaparak kabile mücadelelerini arttırması sebebiyle eleştirilmektedir. Kısa süren dönemi devletin duraklama döneminin başlangıcı sayılmaktadır. Öte yandan onun zamanında dikkat çeken önemli bir gelişme din âlimle-

rinin halife üzerindeki nüfuzlarının artmasıdır. Abdülmelik döneminde Recâ b. Hayve ve Kabîsa b. Züeyb ile başlayan din âlimlerinin nüfuzu, yerine veliaht tayin ettiği Ömer b. Abdülazîz ve bu tayinde etkili olan Recâ b. Hayve ile yüksek bir noktaya ulaşmıştır.

Mağrur bir halife olduğu söylenen Süleyman nakışlı ve süslü elbiseler giymeyi severdi. Hatta nakışlı bir kefen içinde defnedilmeyi vasiyet ettiği, nakışlı elbise giymeyen görevlileri huzuruna kabul etmediği zikredilir. Kaynaklarda yeme içmeye düşkünlüğü ve darbimesel haline gelen oburluğu hakkında birçok rivayet nakledilmektedir. Remle şehrini kurdurması, şehre kanalla 12 km. uzaklıktaki Ebûfufur nehrinden su getirtmesi, çok sayıda kuyu açtırması, 96 (715) yılında Nil'e el-Mikyâs'ül-kebir'i yaptırması ve Dâbık'ta kaldığı sırada, nakışları ve süslemeleri bakımından Dimaşk Emeviyye Camii'ne benzetilen, inşaatı I. Velîd devrinde başlatılan Halep Ulucamii'ni tamamlattırması onun imar işlerine verdiği önemi göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 335, 337-339; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 298-299, 309-319; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), I, 360-361; a.mlf., *el-İmâme ve's-siyâse* (nşr. Ali Şîrî), Beyrut 1410/1990, II, 63-68, 97-131; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), bk. İndeks; a.mlf., *Ensâb* (Zekkâr), VIII, 99-121; Dîneverî, *el-Ah'bârü'l-ıvâl*, s. 329-330; Ya'kübî, *Târîh*, II, 288, 293-300; Agobios b. Kostantin el-Membicî, *el-Müntehab min Târîh'ül-Membicî* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Trablus 1406/1986, s. 83-84; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VI, 414-416, 448-453, 498-499, 505-551; Mes'ûdî, *Mürücü'z-zehab* (Meynard), V, 396-418; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 513-514, 546-547; V, 10-40; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 302, 420-427; VI, 295, 299; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXI, 337-356; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, V, 111-113; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 188-208; Ali Muhammed Muhammed es-Sallâbî, *ed-Devletü'l-Ümeviyye*, Dimaşk 1427/2006, II, 149-165; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 121-125; Abdüşşâfi M. Abdüllatif, *el-Âlemü'l-İslâmî fi'l-aş-ri'l-Ümevî*, [baskı yeri yok] 1984, s. 161-168; Nebîh Âkıl, *Târîhu hülâfeti Benî Ümeyye*, Dimaşk 1984, s. 239-253; Yûsuf el-İş, *ed-Devletü'l-Ümeviyye*, Dimaşk 1985, s. 252-258; G. R. Hawting, *The First Dynasty of Islam*, London-Sydney 1986, s. 72-76; Erol Ongunyurt, *Süleyman b. Abdülmelik ve Zamanı* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Şinasi Altındağ, "Süleyman b. Abdülmelik", *İA*, XI, 170-172; R. Eisener, "Sulaymân b. 'Abd al-Malik", *EP* (Fr.), IX, 855-856.

İSMAİL YİĞİT

SÜLEYMAN ATA

(bk. HAKİM ATA).

SÜLEYMAN BEY, Çapanoğlu (ö. 1813)

Bozok merkez olmak üzere
Orta Anadolu'da
nüfuz kuran
Çapanoğulları âyan ailesine
mensup mutasarrıf
(bk. ÇAPANOĞULLARI).

SÜLEYMAN BEY, Eşrefoğlu (ö. 701/1302)

Beşşehir ve Seydişehir yörelerinde
ortaya çıkan
Eşrefoğulları Beyliği'nin
kurucusu ve ilk beyi
(bk. EŞREFOĞULLARI).

SÜLEYMAN b. BİLÂL (سليمان بن بلال)

Ebû Muhammed Süleymân
b. Bilâl et-Teymî
(ö. 172/788)

Hadis hâfızı.

100 (718) yılı civarında doğdu. Berberî soyundan gelmiş olup Hz. Ebû Bekir'in torunlarından Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman'ın veya Kâsım b. Muhammed'in mevlâsı olduğu için Teymî ve Kureşî nisbeleriyle, ayrıca Ebû Eyyüb künyesiyle de anılmıştır. Hadis hâfızı Süleyman b. Bilâl, Ca'fer es-Sâdık, Basralı zâhid Habîb el-Acemî, Rebîâtürre'y, Humeyd et-Tavîl, Zeyd b. Eslem, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Abdullah b. Dînâr, Sâlih b. Keşân, Hişâm b. Urve, Mûsâ b. Ukbe gibi şahsiyetlerden hadis rivayet etti. Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'den en çok onun rivayette bulunduğu belirtilmektedir. Kendisinden az sayıda hadis rivayet eden oğlu Eyyüb'dan başka Abdullah b. Mübârek, Ka'nebî, İbn Vehb, İsmâil b. Ebû Üveys, Saîd b. Ufeyr, Yahyâ b. Sâlih, ensab âlimi ve tarihçi İbn Zebâle gibi âlim ve muhaddisler rivayette bulundu. Abdurrahman b. Mehdi'nden daha çok hadis rivayet etmediği için pişmanlık duyduğunu söylemiştir. Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan ve çok hadis rivayet ettiği kaydedilen Süleyman b. Bilâl imam, müftü, hâfız gibi unvanlarla anılmış; İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Nesâî, Ebû'l-Hasan el-İcîf, Ebû Hâtim er-Râzî gibi hadis münekkitleri onun sika olduğunu söylemiştir. Medine'de fetva verdiği, aynı zamanda şehrin arazi vergilerini (harac) topladığı ve Medine muhtesibi ol-